

Het Beeldende Kunstjournaal

Het Digitale Kunstmagazine

Dec. 2010 -Jan. 2011, 5e jg. nr.5. Eindredactie: Rob den Boer. Postbus 268, 4100 AG Culemborg.
E-mail: redactie.bkj@hetnet.nl.

Collectie Koninklijke KPN: 'The Founding Father'

'Geen financieel gewin, maar een hartgrondige hekel aan leelijk, leelijk, driewerf leelijk', was het motto van de grondlegger van de Collectie Koninklijke KPN: dhr. Jean François van Royen. Sinds 1913, het jaar waarin de jubileumzegels ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Nederlandse staat werden ontworpen door architect De Bazel, is het bedrijf bezig geweest met kunstuitingen, collectievorming en opdrachten aan ontwerpers en kunstenaars.

Door Damiët Kuin

Start van een kunstcollectie: verfraaiing van de werkomgeving

Van Royen (1878-1942) was van mening dat de toenmalige PTT als dienstverlenend bedrijf hierin een voortrekkersrol moest vervullen. Dit werd bereikt door het gebruik van moderne techniek en het binnenhalen van moderne kunst en eigentijdse ontwerpers. Van Royen was actief op het gebied van zowel interne als externe uitingen van kunst en vormgeving: de vormgeving en inrichting van de gebouwen, het drukwerk en de postzegels. Als een van de eersten in Nederland hield hij zich structureel bezig met de verfraaiing van de werkomgeving en daarmee met het verhogen van de kwaliteit van de werkomstandigheden van de werknemers. Ook werkte hij bewust aan de presentatie van het bedrijf naar buiten toe. Daarmee was hij een voorloper van de gedachte die nu verbonden is aan een begrip als corporate identity.

Na de Tweede Wereldoorlog, waarin Van Royen overleed, werd de Dienst Esthetische Vormgeving opgericht. Met het oprichten van deze interne dienst ontwikkelde de PTT een consistent beleid voor vormgeving en kunst. Vanaf de jaren vijftig werd gestart met het verwezenlijken van kunstopdrachten in gebouwen, via de zogenaamde 1%-regeling, waarbij één procent van de bouwsom werd besteed aan beeldende kunst. Met name in de zeventiger jaren kocht KPN aanzienlijke oplagen etsen en zeefdrukken, zodat op iedere kamer een kunstwerk kon hangen. In de tweede helft van de jaren tachtig werden er steeds meer unica aangekocht. Een decennium later werden ook fotografie en nieuwe media gekocht voor de kunstcollectie. Na de beursgang in 1994 is KPN zich steeds meer internationaal gaan oriënteren.

Na de splitsing in 1998 van PTT Post en KPN Telecom werd de kunstcollectie van toen circa 14.000 werken op inhoudelijke gronden verdeeld. De beide collecties werden in eerste instantie beheerd door de afdeling Kunst & Vormgeving van KPN, maar uiteindelijk werd het PTT-deel definitief overgeheveld naar TPG Post. Tijdens de grootschalige reorganisatie die KPN aan het begin van deze eeuw doormaakte, werd ook de afdeling Kunst & Vormgeving gereorganiseerd en in een afgeslankte vorm voortgezet onder de naam KPN Kunstzaken. Doordat de afdeling een plaats kreeg in het hoofdkantoor en onderdeel werd van de afdeling Corporate Communicatie werd het een zichtbaar, integraal onderdeel van het bedrijf. De kunstcollectie van het bedrijf bleef, al suggereerde de geruchtenstroom in de media anders, geheel intact.

Het nieuwe werken: de collectie als levend geheel

De KPN Collectie bestaat uit circa 7.600 kunstwerken van hedendaagse (inter)nationale kunstenaars. Vanuit de afdeling KPN Kunstzaken wordt geregeld werk aangekocht van kunstenaars die reeds in de collectie vertegenwoordigd zijn én van beginnende, getalenteerde kunstenaars. Deze kunstenaars worden door de jaren heen gevolgd en in de loop van de tijd worden vaak meerdere werken aangekocht van eenzelfde kunstenaar en/of van zijn tijdgenoten. Op deze wijze is thematisch

verzameld en ontstaan zogenaamde clusters in de verzameling, die een breed beeld geven van een kunstenaar of kunststroming.

Daniela Petovic, hoofd KPN Kunstzaken, vertelt dat het kwaliteitsaspect altijd sturend is bij de aankoop van een nieuw kunstwerk. Vervolgens wordt de vertaalslag gemaakt van het kunstwerk naar het bedrijf. Deze werkwijze heeft geleid tot het hoogwaardige niveau van de huidige collectie. Gedurende de eerste vijftig jaar waarin de collectie is opgebouwd, is er nooit een object uit de collectie verkocht, omdat de verzameling niet in de eerste plaats werd gezien als investering, maar als een vorm van 'corporate giving'¹. Gezien de tijdgeest en de ontwikkelingen die voortvloeien uit 'Het Nieuwe Werken'², zo vertelt Daniela Petovic verder, was het noodzakelijk het profiel van de kunstcollectie aan te scherpen. Een aanzienlijke hoeveelheid etsen en zeefdrukken, die in grote oplagen aanwezig waren in de collectie en die in het depot dreigden te belanden, is daarom verkocht aan de medewerkers van het bedrijf. Om het historisch fundament van de collectie te bewaren, is van elke serie een paar bladen bewaard gebleven. De opbrengst van de verkoop is geïnvesteerd in nieuwe kunstwerken.

De aard van de verzameling is dus niet aangetast, de collectie voegt zich enkel naar de actuele manier van werken. Het komt namelijk steeds minder voor dat een werknemer een stuk grafiek uitkiest voor op zijn kamer, zoals dat voorheen het geval was. Er worden nu clusters van kunstwerken, thematisch geselecteerde unica, getoond in de vernieuwde, grote, open werkruimtes. Daarbij wordt door middel van een hand-out uitgelegd wat er te zien is. Teleport, het nieuwe pand van KPN in Amsterdam, waarin kunst en architectuur elkaar versterken, is geheel ingericht volgens Het Nieuwe Werken.

Elke verdieping is verdeeld in kwadranten, gekenmerkt door het gebruik van primaire kleuren. De architect heeft in de wintertuinen³ en in de hal gebruik gemaakt van Hollandse thema's: polder, duin, park en stad. In de wintertuin met het thema 'park' hangt de foto 'Suzanne aux boules' van Michel François. In de foto is slechts een klein stukje wereld zichtbaar: dat deel van het speelveld dat binnen een jeu de boules-worp valt. Suzanne is van bovenaf te zien, zodat haar Grace Kellykapsel op een vogelnestje lijkt, waarvan de holte net groot genoeg lijkt voor een jeu de boules-bal. Een gelukkig toeval waar François gebruik van maakt, zodat er visuele poëzie ontstaat. Het kunstwerk is door Kunstzaken opgehangen als een knipoog naar de jeu de boules-baan, die de architect in de wintertuin liet aanleggen, zodat werknemers samen een spelletje kunnen spelen ter ontspanning.

In wintertuin 'polder' kunnen werknemers op fatboys tegen een kunstmatige dijk aanleunen tijdens een ontspannen moment of een informeel overleg. In deze serene ruimte is gekozen voor een presentatie van een startend en een gevestigd kunstenaar: Marc Oosting en Carel Visser. Het drieluik van Oosting gaat over de spanning tussen het ontastbare van tekstuele betekenis versus het tastbare van objecten. Letters en symbolen zijn een terugkerend thema in zijn werk. Het eveneens conceptuele werk van Carel Visser heeft als uitgangspunt de aan de natuur ontleende ritmes en structuren. In het trappenhuis van Teleport zijn foto's te zien van topfotografen uit de collectie, Rineke Dijkstra, Viviane Sassen en Liza May Post, rondom het thema 'mens'. Elke verdieping wordt gemarkeerd door een andere foto. In de hal van het gebouw wordt het stadsthema onderstreept door werk van toonaangevende fotografen, die hun omgeving blootleggen door registratie. Hier zijn ondermeer portretten van Thomas Ruff te zien. Het stoplicht op de foto 'Don't walk, Walk' van Marijke van Warmerdam lijkt de doorgang richting de vergaderzalen te bewaken.

Diverse projecten: zichtbaarheid van de collectie

De ideale manier om de collectie te tonen zou volgens Daniela Petovic, een op zichzelf staande galerie-achtige ruimte zijn. Het museale niveau van de collectie leent zich namelijk goed voor een steeds autonomere manier van presenteren. Omdat de realisatie hiervan nog toekomstmuziek is, toont KPN haar collectie zowel in de eigen gebouwen als op uiteenlopende externe locaties. Een mooi voorbeeld hiervan is de tentoonstelling 'berlin_nl', die in 2007 georganiseerd werd in de, door Rem Koolhaas ontworpen, Nederlandse ambassade in Berlijn. 'Het was een uitdaging om kunst te exposeren in een gebouw dat een kunstwerk op zich is', vertelt Petovic, 'maar in feite spannender dan in een gevestigd museum.'

KPN koos ervoor een podium te bieden aan jonge Nederlandse kunstenaars die op dat moment in Berlijn woonden en werkten en andersom, jonge Duitse kunstenaars residerend in Nederland. Het werk van deze kunstenaars werd gepresenteerd naast thematisch gerelateerde kunstwerken van gevestigde, ook in de collectie opgenomen, Duitse en Nederlandse kunstenaars. Onder de titel 'Natuurlijk verloop' organiseerde de Vrije Universiteit in Amsterdam in 2009 een tentoonstelling met

werk uit de KPN Collectie, geselecteerd door hoogleraar Ad Zuiderent. Een jaar daarvoor exposeerde KPN keramiek en glaswerk in de vitrines van De Nederlandsche Bank en in de openbare tentoonstellingsruimte van het Academisch Medisch Centrum Amsterdam. En zo zijn er tal van exposities op locatie te noemen, zowel in het buitenland als dicht bij huis.

Met een zekere regelmaat ontstaan er ook samenwerkingsverbanden vanuit de Vereniging Bedrijfscollecties Nederland (VBCN), waarbij kunstwerken uit de diverse collecties gezamenlijk worden getoond. Zo was daar onlangs de tentoonstelling 'Ons soort mensen' in het Virtueel Museum in Amsterdam Zuid. Het jaar daarvoor was er de beeldtentoonstelling 'Energiea' op de Amsterdamse Zuidas, waar veel van de bedrijven aangesloten bij de VBCN gevestigd zijn. Naast dergelijke tentoonstellingen is KPN met haar collectie uiteraard ook zichtbaar door middel van bruiklenen. Zo heeft Museum Het Valkhof in Nijmegen bijvoorbeeld een beeld van David Vandekop in langdurig bruikleen en de gemeente Amsterdam een beeld van André Volten.

Er worden bij KPN Kunstzaken geregeld bruiklenen aanvraagd voor reguliere tentoonstellingen. Het is interessant om te constateren dat musea en kunstinstellingen de weg naar de bedrijfscollectie steeds beter weten te vinden en deze ook steeds vaker nodig lijken te hebben, bijvoorbeeld bij het maken van overzichtstentoonstellingen. De negatieve kijk op bedrijfscollecties vanuit musea en kunstinstellingen, die al decennia lang bestaat, lijkt hiermee stukje bij beetje te verschuiven.⁴ Onlangs werd door het Museum voor Moderne Kunst in Arnhem een overzicht gemaakt van het werk van Elger Esser. Een overzicht van het werk van Emo Verkerk werd gemaakt in Deurne en van Rob Voerman in het Cobra Museum. Allen maakten gebruik van bruiklenen uit de KPN Collectie.

Traditie in vernieuwing: ondersteuning van jong talent

De afdeling Kunst en Vormgeving van de voormalige PTT is van meet af aan een heel belangrijke stimulator geweest voor Nederlandse kunstenaars en vormgevers. Door het verwerven van een opdracht bij deze afdeling, die een prestigieus aanzien had en een enorme reputatie als opdrachtgever, werden kunstenaars op de kaart gezet. KPN ondersteunt tegenwoordig nog steeds jong talent. Het is voor jonge kunstenaars nog altijd een pre om in de collectie opgenomen te worden, zowel vanwege de 'heritage' van de collectie als vanwege de actuele context waarin een kunstenaar terecht komt.

KPN is dan ook sponsorpartner van de Rijksakademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. In samenwerking met de Rijksakademie heeft KPN een eigen kunstprijs in het leven geroepen: de KPN Kunstprijs. Uit de tien geselecteerde kunstenaars voor de Prix de Rome, georganiseerd door de Rijksakademie, wordt door de werknemers van KPN de winnaar van de KPN Kunstprijs gekozen. Op deze wijze hebben dus ook de werknemers van KPN, binnen bepaalde kwaliteitskaders, invloed op de vorming van de kunstcollectie. De winnaar krijgt een geldbedrag van 15.000 euro en wordt met een kunstwerk opgenomen in de KPN Collectie of krijgt een opdracht voor een kunstwerk. Vorig jaar is de KPN Kunstprijs voor het eerst uitgereikt aan Marc Oosting. Onlangs is er van deze kunstenaar een tweede nieuw werk aangekocht.

Een ander onderdeel van de samenwerking tussen de Rijksakademie en KPN is de jaarlijkse sponsoring van een fellowship. Op deze wijze legt KPN een directe verbinding met een veelbelovende, jonge Nederlandse kunstenaar. Vorig jaar was Lotte Geeven de KPN-fellow en dit jaar is dat Anna Franceschini.

Daniela Petovic vindt het niet alleen belangrijk om jonge, getalenteerde kunstenaars te stimuleren door hun werk aan te kopen voor de collectie. Zij vindt het eveneens van belang om deze kunstenaars verder te helpen en waar mogelijk te stimuleren in hun eigen ontwikkeling. Zo werd Anna Franceschini vanuit haar fascinatie voor techniek rondgeleid door de technische dienst in de KPN-zendmast op de Amsterdamse Zuidas. Julika Rudelius mocht de kantooromgeving van het KPN-pand aan de La Guardiaweg in Amsterdam gebruiken als decor voor haar film 'Economic Primacy'. Marc Oosting werd in contact gebracht met een passende galerie om zijn werk te promoten. Semã Bekirovic mocht het dak van een KPN-pand gebruiken bij de opnames van haar video 'How to stop falling'. Je zou het sponsoring in natura kunnen noemen, volgens Petovic.

Ten slotte

Door de tijd heen is de kunstcollectie van KPN uitgegroeid tot een collectie met museale allure. De collectie omvat werk van zes generaties Nederlandse kunstenaars en sinds de jaren negentig ook werk van internationale kunstenaars.

Gezien de tijdsgeest en de ontwikkeling van 'Het Nieuwe Werken' is het profiel van de collectie met de

tijd aangescherpt. Werken die in grote oplage aanwezig waren in de collectie zijn gedeeltelijk verkocht en de afdeling Kunstzaken is zich meer gaan richten op de aankoop van unica en het presenteren van kunst in thematische clusters. Het historische kader van de kunstcollectie is echter nooit aangetast. KPN kan dus bouwen op een jarenlange, rijke traditie in het verzamelen van kunst. Ook het stimuleren van jonge kunstenaars is een erfenis waar KPN zich als 'Founding Father' toe verplicht voelt en wat het bedrijf op een hedendaagse manier voortzet, zoals in het partnerschap met de Rijksakademie. En dat maakt de cirkel rond. Zoals Daniela Petovic zegt: 'Goede kunst leent zich te allen tijde voor een vertaalslag naar het bedrijf, maar wel met respect voor de autonome waarde!'

KPN Kunstcollectie, meer informatie: www.vbcn.nl/leden/KPN/kort.php.

Dit is het derde artikel uit een serie over bedrijfscollecties van Damiët Kuin. De vorige afleveringen stonden in Het Beeldende Kunstjournaal 2010-nr.2 en 2010-nr.3. De komende tijd zal iedere twee maanden een artikel van Damiët Kuin verschijnen dat één specifieke bedrijfscollectie behandelt.

Damiët Kuin studeerde Algemene Cultuurwetenschappen (BA) en heeft de master voor Museumconservator afgerond.

[Terug naar boven](#)